

BETEGSÉGEK ÉS GYÓGYÍTÁSUK¹

Sok gyerek született régen, de sok meg is halt. Mikor már elérte azt a két-három évet, akkor lehetett csak bízni hozzá, de addig maj' minden második gyerek meghalt. Orvosho csak akkor vitték, mikor már nem nagyon lehetett rajta segíteni. Kórház? Ahho meg fődet kellett vóna eladni, akinek vót. Úgyhogy inkább csak házilig gyógyították a gyerekeket.

Éhbetegség

De a tudatlanság is nagy baj vót. Néném, mikor kicsi baba vót, éhbeteg vót. Nem vót annyi eszük a népeknek, hogy éhes a gyerek kevés neki a tej, amit szopik. Hanem aszonták anyámnak, hogy lopjon mosogatórongyot, oszt azt kell a gyerekeknek a feje alá tenni. Nohát anyu ellopta annak a mosogatóját, aki ezt javasolta. De mér nem aludt a néném? Mer éhes vót. Én ötödik vótam anyámnak, de én is éhbeteg vótam. Hogy februárba születtem, májusba vittek ótani, akkor már vót ótás. De be vótam fáslizva, nem lehetett megfogni, mer csak a bőröm, meg a csontom vót. Kovács² doktor, amikor meglátott, aszongya: - Jaj, micsinátá, hát ez a gyerek éhbeteg! – Hát szoptatom én! – No, ennek a gyerekeknek, mikor hazamégy, rögtön tehíntejet aggyá! Akkor kezdett el nekem anyám tejet adni, oszt akkor kezdtem el megmaradni.

Mákhaj

Mikor meg nem aludt a kisgyerek, akkor mákhajat főztek neki. Apróra összetörték, akkor egy kis edénybe megforralták, nagyon szép aransárga vize lett neki. Pici cukrot tettek bele, abbú adtak a gyerekeknek egy kávéskanállal. Az anyja megjárhatta a falut, aludt a gyerek. De ez veszélyes dolog vót, akar örökre is elaludt a gyerek, ha véletlenül sokat adtak neki. Édesapám nagyon tiltotta: - Meg ne tudjam, hogy mákhajat adsz a gyerekeknek!

Szemmelverés

Mikor olyan jól körülnézegette valaki azt a gyereket, akkor az anyja az alsószoknyájával gyorsan megtűrögette a kis arcát, meg a kis szemit is, hogy tudjon pihenni az a gyerek. Vót, aki már előtte türögette. Szemmelverés ellen jó vót az is, mikor ólmot öntöttek a kúcslyukon. Az ólom olyanra gurút ki, amilyen a megrontó vót. Vót, ahun az ajtó sarkára öntöttek hat kanál vizet, vót, aki a babának a kis testit mosta végig a hat kanál vízzel.

Ólomöntés

Ha a kisgyerek éca felijedt, akkor megint ólmot öntöttek a feje felett, hogy mégis, mitű ijedt meg. – No akkor, aszongya nagymama, gyertek ide, maj' mostan ólmot öntünk. No, akkor meggyújtottuk a gyertyát, akkor alaméniumkanálba betett egy kicsike kis ólmot. Akkor azt elolvasztotta ottan a gyertyaláng felett, de már a másik kezibe ott vót neki a hideg víz a pohárral. És akkor, mikor az ólom elolvadt, hirtelen a vízbe beleöntötte, akkor az megaludt, és akkor azt mondta nagymama: - Nézzétek csak, gyerekek, hát a kakastú ijedt meg, ez teljesen kakast ábrázol. Kimutatta az ólom. Mink annyira néztük, gyerekek. Hát... mondjuk, mutatott valamit, de én soha nem tudtam kinézni, hogy kakast ábrázol, vagy éppen kutyát. De azér vót abba valami.

¹ Forrás: Endrődi füzetek 1. - Az endrődi gyerekek élete a századfordulótól

² Kovács Péter (1868-1948). Emberségéért, lelkiismeretességéért máig sokan emlegetik. A gyomavégi temetőben van eltemetve.

Fülfájás

Ha a kisgyerekeknek fáj a füle, akkor Szent Fülöp-napi³ vaját kellett belecsepegtetni a fülbe, amit akkor nap köpültek, meg sütöttek ki. A fülre jó vót még a kőrözsa⁴ is. Nádas tetők vótak, azon könnyen megtermett a kőrözsa, meg vót az istállónak lecsapítója is. Négy-öt levelet kinyomott kiskanálba édesanyám, azt a gyertya felett lanyhosra⁵ melegítette, oszt a fülünkbe csepegtette. Osztán háromszor kellett mondani: - Fülfü csordú, fülem gyógyú.

Lábfájás

Mikor a kisgyerekeknek fáj a lába, akkor bekötötték a kisszék lábát keresztbe, hogy gyógyújon meg a gyerek lába. A rándulást ólomcetes ruhával gyógyították. Van úgy, hogy a pisit meg az agyagot összekevertük, ruhába tettük, bekötöttük vele a kezét, vagy a lábat. Ez megdunsztolta. Vót hatása. Mikor nekem ki vót fújva a lábom, de úgy, hogy folyt belül a vér, azt is pisivel gyógyítottuk. Ahogy hideg lett, adott rám a gazda egy férfikabátot, de csak mezítláb vótam. Osztán vót a szomszédba egy öreg néni, az akkor bekente tejfellel, akkor aszonta: - Eredj, jányom, pisild le! Reggelre meggyógyult. Ha meg elvágtuk a kezünköt, vagy a lábunkot, akkor püffeteg-gombát⁶ raktunk rá. Szedtünk a csordagyepen püffeteg-gombát, oszt annak a porával beszórtuk. A meleg libaszar is jó vót a sebre. Mikor lerúgtuk a körmünköt, akkor egy kis port szórtunk rá, megnyálaztuk, mentünk tovább. Mikor nekem seb vót a kezemen, egy tudós asszony keresett egy békát, rárakta. Pedig ordítottam. Édesanyám oszt nem türte, levette mingyá, mikor hazaértünk.

Hólyag

Mikor gyerekek vótunk, vót, hogy hólyag lett a nyelvünkön. Akkor kimentünk nagyanyámmal a katlan elé, oszt mondtuk: - Finkő nyött a nyelvemen. – Hakő? – kérdi nagyanyám. – Makő, mondom én. Akkor nagyanyám: - Olyan legyen, mint a Borcsa nénéd feneké. Erre én: - Pfü, pfü, pfü, inkább kiköpöm. Majd oszt aztán elmúlt a hólyag.

Tyúksegg

Sok tyúksegg⁷ is vót a kezünkön. Az olyan, mint a rózsza: szétnyílik a közepe. Kiszedegették, mer gyükerei vótak. Előtte meg tejfellel puhították. Meg azt kellett vele csinálni, hogy mikor csurog az ereszet, akkor le kell mosni. Kitartani a kezét visszajárú, oszt mondani kell: kilenc, nyóc, hét... egy.

Szemölcs

A szemölcsné más vót a helyzet. Azt szalonabórral körü kellett keríteni, újholdkor kimenni az eresz alá. Keresztet vetni rá: - Atyának, fiúnak... akkor visszafele. Akkor megfogni, oszt háromszor mondani: - Amit látok, újújon, amit fogok, elmúljon, új hold, új király, az én szívem téged áld.

Árpa

Sokszor vót árpa⁸ is a szemünkön. Olyankor nagyanyám élesztőt adott rá. Meg énekeltük: - Szemem, szemem pillája, Boldogasszony szilvája, aki beleejtette, az vegye ki

---

³ Szent Fülöp napja május elsején van.

⁴ Tetőkön megtelepülő, félmaréknál kisebb, húsos levelű gyógynövény.

⁵ Langyos

⁶ Sötétbarna színű, nincs szára, csak feje; nyomásra sötétbarna por jön ki belőle.

⁷ A szemölcs egy fajtája.

⁸ Gennyes szemgyulladás

belülle. Dinya nagyapámmal meg úgy mondtuk: - Árpa van a szememen. Ő meg – Hazudsz! Ezt háromszor kellett mondani, ettű is elműlt, úgy mondta nagyapám. Liszka Bözse néninek az anyja gyógyító asszony vót. Osztán az egyik bátyámnak árpa vót a szemin. Ráolvasott valamit, akkor az ablak izzadságával kellett mosogatni két-három napon átal, és akkor mondani az imádságot.

Kelés

A kilist⁹ meg leolvastuk¹⁰ a földre, mikor vót a kezünkön. Meg kellett keresztelni a nevetlen¹¹ újunkkal, akkor kilenctű lefele kellett olvasni, akkor rá kellett keresztelni a földre, akkor megint olvasni. Édesapám, az nem cifrázta, az ösmerte az apróbojtorjánt. Összetörte, zsírral összekeverte, rátette a kilisre. Ez oszt összeszította, meggyűlesztette. Oszt akkor elműlt. Vót, aki tejfelt, nyers krumplit tett rá. A nyers tészta is nagyon jó vót. A liszt összekavaródott vízzel, egy kis szappanyt is vakartak bele, tiszta gyócsba tették, rá a sebre. Fájt alatta, de kiszította. A nővéremnek a nyakán olyan kilisek vótak, hogy az orvos lemondott rulla. Nagyon sajnáta édesanyám, mer a legnagyobb jánya vót, tizennyóc éves, oszt mán meg is sántút. Akkor oszt lenmagot meg kukoricakását főzött össze, oszt azt rakta a nyakára. Meg is maradt Francink, most nyócvan éves. Édesanyám kifakasztotta a kiliseket.

Pokóvar

Nagyapám meg hogy gyógyította meg a pokóvarat¹² a térgyin? Széthasított az üsztökével¹³ egy békát, oszt rátette. Hát, még pislogott, de rákötötte. Nagyon sok gyereknek vót pokóvar a lábán. Mer abba az időszakba mezítláb járt a gyerek. Oszt, ugye, pondró¹⁴, szög, piszok belement, oszt elmérgesedett. De ha vérmérgezés lett belülle, azon semmi nem segített.

Ótvar

Ótvaros is vót sok gyereknek a feje, olyan csúnya vót némék. Először elsömörösödött, akkor oszt levarasodott. Akkor levágták a gyerek haját tövig, bekenték olyan fekete zsírral, bebújtatták a lanyhos kemencébe. Az oszt beitta magát a bőrbe. A Kertekbe meg liliummal kenték be az ótvaros gyerek fejit.

Tetű

Meg a tetyű¹⁵! Pedig borzasztó fűsűt bennünköt édesanyám a sűrűfűsűvel. Akkor sok tetyűs gyerek vót. Akkor oszt petróval bekente édesanyám a fejünköt úgy, hogy maj' megháborodtunk. Lekötötte szorosan kendővel, oszt úgy pusztút el a tetyű. Azokat a nagy tetvetlenítéseket a járványkórházba¹⁶ csináták. A kössig adott mindent, ruhát is. Szép fehér gatyát, inget, nadrágot. Tutka segített, meg az én anyám, az vót a gondnok ott. A mosókonyhába vót egy katlan a sarokba. Anyám meg a rendőr begyűtöttak, a sok piszkos ruhát eltűzelték. Akkor a rendőr megnyírta kopaszra a gyerekeket. Akkor a meleg vízbe tettek szert, megmosták őket. – No, menjetek, meg ne lássalak benneteket többet! Mentek a gyerekek haza a tiszta ruhába. Akkor egy idő mulva megint mentek Kovács doktor meg Weiss doktor megnézni őket. Az egyik ment a Körös felű, a másik meg Balog felű, a keresztű, hogy

---

⁹ Kelés

¹⁰ Az „olvasni” ebben a szöveggörnyezetben azt jelenti: számolni.

¹¹ Gyűrűs ujj

¹² Többyire a láb sarkán, vagy a könyökvégen keletkező seb.

¹³ Vasvégű bot, szántás közben az ekét tisztítják vele.

¹⁴ Kukac

¹⁵ Tetű

¹⁶ Most bérlakás, egy hosszú épület a Polányi utcán, a központi temetővel szemben.

el ne tudjanak szökni. Minden lakást megnéztek, a fejüket is, adtak nekik szert, oszt mondták az asszonyoknak:- No, mossá ki mindent, mire gyüvünk, tiszta legyé. Mer minden hónapba ment a két orvos.

Rüh

Mikor a háború vót, benn vótak a viszketegségbe a gyerekek. Rihessek¹⁷ vótak. Előgyünnek, viszkednek, vakaródnak, mi baja ennek a gyerekeknek?? Elmentünk a doktorho, nem ért semmit. Majd oszt valaki azt mondta nekem, hogy büdöskővirágot¹⁸ kavarjak össze zsírral, kenjem le a gyereket, oszt tegyem bele a lanyhos kemencébe, oszt tegyem rá a tévőt. Ez a nevelt fiam vót, amék rihes vót, oszt még csak második osztályos vót, így oszt bemásztam vele én is. Hát megőrü az a gyerek ott bent a kemencébe... Mondtam az uramnak: Tedd ránk a tévőt¹⁹, majd ennyi idő múlva nyisd ki. Úgy is vót. Mikor kigyüttünk, én meg a gyereket a kemencébü, az uram mán melegítette a nagy üst vizet, oszt bele a gyereket a teknyőbe, lemostam, akkor gyorsan a meleg ágyba. Osztan elmúlt rulla a rihesség. Aszonta Lesnyicki tanító: - No, ilyen második asszont is keresni kell! Mer hát vigyázni kellett avval a kemencével! Vót itt két öreg a Kuriába²⁰, azok vettek ki egy lelencgyereket, hogy az majd elmegy nekik a kútra, vagy a bódba, elküdik élesztőér, vagy ezér, vagy azér. Oszt szegény gyerek, az is rihes lett. Jancsika. Hát oszt a két öreg hallotta, hogyhát bezsírozzák a gyerekeket, az beáll a kemencébe, osztán megtisztú. Jancsit is betették a lelkemet oda. Nem akart menni, de hát nagyon viszketett, oszt nem vót orvosság. Oszt mikor levették a tévőt, hát meg vót sülve, összeesett. Semmi nem vót... Hát az öregember azután megzavarodott. Mindég motyogta az olvasót; madzagon vót az olvasója. Nem vitték el rabnak. Öregek vótak mán nagyon.

Köhögés

Mikor köhögünk, akkor meg felvágunk vereshagymát, megcukroztuk, akkor feltettük a nyakra²¹. Az levét eresztett, oszt azt ittuk. A szamárköhögés meg újév után kezdődött, tartott másfél hónapig. Elkiküt, elzödüt a gyerek. Akkor apám elment oda, ahun kancaló vót, oszt onnat hordott lótejet. Csak attú tudtunk meggyógyúni.

Roszbetegség

A Cserven-gyereket meg rosszbetegségbe²² vót. Azt mondta Sártói Tímár nagymama: - Karikagyűrű kell ezt a gyereket megitatni. Meg a kímény ódaláho dörzsölték a ruhájukat, oszt avval dörgölgették a gyereket.

Trachoma

Kovács doktor, meg Weiss doktor, azok a fél Endrödöt avval gyanúsították, hogy drahomás²³. Oszt minden héten el kellett járni a kondorosi kövesút végire, ott oszt suvickolták a szemit az embernek, mosták, kifordították, dörzsölték, maj' kiette az embernek a szemit. Mer ha drahomás vót, summásnak se vitték el, oszt nem vót kereset. A mi családunkba az anyámnak, meg nekem vót drahomás a szemünk. Oszt, ugye, ragályos vót.

---

¹⁷ Rühesekek: a bőrbe fészkelődött atka viszketegséget okoz.

¹⁸ Kénpor

¹⁹ A kemence nyílását zárják el vele.

²⁰ Kúria: a Bartók Béla utcától Öregszőlő felé elterülő földrész.

²¹ Kemencenyak

²² Epilepszia

²³ Trachoma: járványos szembetegség, a II. vh. előtt terjedt el.

Spanyolnátha

A háború alatt vót ez a spanyolbetegség²⁴ is, abba is benne vót minden nagyobb gyerek, meg édesanyám is, úgyhogy édesapám egyedű vetette a búzáat. Heten vótunk testvérek, ebbű négy meghalt. Az járt a patikába, aki fel birt kelni. Weiss doktor nagyon lelkiösmeretes vót. Mentem hozzá, akkor elmentem kiváltani a gyógyszert, akkor mikor gyüttem vissza, be kellett hozzá vinni a gyógyszert, leellenőrizte. De ebbe a spanyolbetegségbe csak nagyon sokan meghaltak. Úgy feküdtek az emberek a ház körű, mint mikor egy kotlóalj csirke megbetegszik. Itt is egy, ott is egy. Százhuszan játszottunk az Erzsébet-téren, oszt mikor vége vót a spanyolnak, jó, ha hatvanan maradtunk. Mink heten vótunk testvérek, ebbű négy meghalt. Hasmenés, láz, enni nem evett... meghalt.

Tífusz

A tífusz²⁵ is nagyon söprötte az embereket. Hulltak az emberek. Én is benne vótam kicsi koromba, de nagyon beteg vótam. Begyün a szomszédasszony: - Takarjad le, Maris – aszongya anyámnak – ezt a gyereket. Nem él mán ez. De oszt édesanyám nagy keservesen csak kiápolta. A szegínségi bizonyítványosokat²⁶ a járványkórházba vitték. Vót ott három betegszoba, telis-teli vót. Anyám gondozta a járványosokat, ő is le vót zárva. Reggelit adott nekik, azután ágyat igazítani, tiszta ruhát adni, kimosni, főzött nekik, adta befele a gyógyszert. Écaka is velük vót anyám, nagyon betegek vótak, jajgattak, sokan meg is haltak. Mikor oszt meghaltak, vagy meggyógyútak, akkor anyám a rendőrrel kifüstölt, kimeszelt, mindent kimosott.

Torokgyík

Aki a torokgyíkot megkapta, az is maj' csak menthetetlen vót. Borzasztó kínja vót, ahogy megfulladt a gyerek. Három-négyéves gyerekek! Próbágotta nagyanyám ezt is az evőkanál petróval. Belénk öntötte, oszt egy kockacukrot gyorsan a szánkba dugott. Édesanyám meg marmancsikot főzött. Meg korpát tettek a gyerek nyakára. Akkor az is divat vót, hogy Balázs napkor két gyertyát tettek a gyerek nyakára. Vót, aki türiközövel húzgáta meg a gyerek nyakát. De bizony csak nagyon sok kisgyerek meghalt. Pali bátyám, az felgyógyút, de azután olyan hebegősen beszélt. Elcsike meghalt. Bözsike is. Mikor a kis Bözsike halva feküdt az ágyba, sámlit tettek az ágya elé: - No, itt van Bözsike, csókoljátok meg. Tíz éves vót.

Bélhurut

Meg a bélhurut, az vitte nagyon a kisgyerekeket. A piszok, meg az, hogy felfázott. Télen is meztelen seggel csúszkáltak a ház földjén. Mer mi vót rajtuk, egy kising, más semmi. A kising is fel vót kötve. Aszongya anyám, meleg a ház. De a föld csak hideg vót! Nagyapám meg pipált, oszt köpködött ide-oda, minden gyerek mindég beteg vót! Vót egy Boriska nevű jány Vince előtt. Az is meghalt. Akkor ha két éves vót egy gyerek, mán meg volt halva vagy egy hónappal előbb, vagy kísűbb. Annyi gyereksír vót a szarvasvégi temetőbe... Ez a Boriska is mindég ment vóna a böcsőbe. De ott mán a másik a gyerek feküdt. Egy dunnikát adtak szegínnek, letették a födre, oszt feküdj. Nem aludt szegínke, a párnával gyütt-ment a házba. No, osztán micsinátak? A dunnikának a csúcsit odakötötték a lóca lábáho. Ez ebbe halt bele, hogy felfázott. De mán Vince a böcsőbe vót. Meg, ugye, régen borzasztó fertőzött vót a

²⁴ 1918-19-ben vilájjárvány volt.

²⁵ Hastífusz, hasi hagymáz, fertőző bélgyulladás

²⁶ Szegénységi bizonyítvány: hatóság részéről kiállított igazolás a vagyontalanságról

Körözs vize. Minden dögöt beledobtak, nem vót dögtér. Oszt odajártak a népek a Körösre vízér, akkor még nem vótak ártézi kútak. Palló vót verve a Körösbe, meg a partra, azon deszka, oszt mentek a jányok a cserépkorsóval. Kovács doktor ezt osztán megtiltotta. Kovács Pétert a szegínyek orvosának hiták. Ő oszt azt is elrendelte, hogy nagy ablakokat kell a házakra tenni, meg kell ásni az alapot a földbe, mikor építik a házat.

Tüdőbaj

Ahova a tüdőbaj²⁷ beférkőzött, az összes családot kisöprötte! A mi szomszédunkba, Szujó István bácsiékná – hét családja vót – mind a hét családja meghalt tüdőbajba, még a felesége is meghalt. István bácsi még a házat se tudta eladni, lebontották. A legkisebb jány, mikor meg akart halni, mindég engem emlegetett. Oszt akkor egy reggel gyűtt a testvére, hogy mosmán nem menjek, mer meghalt. Akkor a Szakálos-család, az is kihalt. Egy évbe három gyerek halt meg.

Csiharéknak is minden gyereke meghalt. Pedig gazdagok vótak, szépek. Mitüllünk is két testvéremet elvitt a tüdőbaj. Ahun vót tüdőbajos, oda ne mendedték a jánt férő se, mer úgyis meghal az ura. De úgy is vót. Pemetefüvet főztek, annak olyan vót a színe, mint a bornak, de az íze borzasztó vót, keserű. De nagyon gyógyító hatása vót neki, Hunyán, túl a határon, sok vót a pemetefű, mink ittuk. A hurutot meggyógyította, de aki valódi tüdőbajt kapott, annak mehetett a pemetefű, nem ért az semmit.

Balesetek

Régen is csak történt hun evvel a gyerekekkel, hun avval a gyerekekkel valami. Nem lehet mondani, hogy túl sok gyerek fült bele a Körösbe, de az a kettő-három is nagyon fájdalmas vót. Télen is, nyáron is. Mer ott legeltettek a Körözsajjába²⁸ a gyerekek. Az meg telis-tele vót kubikgödörrel, oszt ment a gyerek, mint a vaklégy, oszt belement. Szujóéknak vót egy Krisztina nevű jányuk, az a Kisszabóná fulladt bele a Körösbe. Szaladgált, oszt a kendőjít belevitte a szél a vízbe. Ment szegíny utána, oszt belefűlt. Nekem is az egyik öcsém belefűlt. Tökkel tanútuk az úszást, meg kantával. Vittük magunkkal a kantát, szájával lefele fordítottuk, evvel vígan lehetett úszni. Csak oszt mikor felfordút a kanta... szegíny Kurilla Maca is így halt meg. Tizennégy éves gyerekjány vót, kedveskedő, mindég nevetett. A fiúk meg kikeresték a lábukkal a homokgátakat. Ha arra léptünk, csak térdig ért a víz. De mikor oszt lecsúsztunk! Farkas Imre bácsinak vót három gyereke, kettő is a vízbe fült. A harmadik meg beleesett az üstbe disznóvágáskor a foró zsírba.

A fiúgyerekeknek meg nagyon kellett vigyázni a lóval. Régen minden valamire való fiúgyerekeknek vót egy kiscsikója. Nekem is vót. Mindég gyűtt utánam, mint egy pulikutya, dörgölődött hozzám. Osztán szedni kellett az almát meg a szilvát a disznónak. Oszt ezt a ló is szerette. Hát oszt utánam gyűtt a kertbe, ette az almát a fárú. Én meg végigsimítottam a farát. Akkor – püff! – négy fogamot kirúgott az én csikóm.

A lúgkő²⁹, avval is vigyázni kellett, de nagyon. Mikor mosott édesanyám, csak akkor vette elő. Oszt az akkori gyerek is mingyá kíváncsiskodott. Megitta a lúgkövet, meg is halt. Szegíny Hunya Dani, az is megitta. Hej, de sokmindent lenyeltünk mink! Még a kisjós kabuzátú³⁰ is meg tudott fúlni a gyerek, ha lenyelte.

---

²⁷ Tuberkulózis, népbetegség

²⁸ A Körös partján

²⁹ Marólúg; fehér, kristályos, mérgező anyag

³⁰ Apró, vadon termő, kalászos gyomnövény